

RECENZE

**King Martin Luther jr. Odkaz naděje. Vybrané články a projevy.
Praha: Sociologické nakladatelství, 2012, 323 s.**

Prvního prosince 1955 večer nastoupila nenápadná švadlena *Rosa Parksová* do autobusu v Montgomery, hlavním městě státu Alabama, a posadila se na místo zhruba v polovině autobusu. Na další zastávce nastoupil bílý muž, a protože v autobuse už nebylo volné místo, vyzval řidič čtyři cestující černochoy včetně *Rosy Parksové*, aby vstali. Tři postupně uposlechli, *Rosa Parksová* ani přes hrozbu přivolání policie nikoli, a proto za porušení segregáčních předpisů skončila ještě téhož večera ve vězení.

Tím by mohl celý incident skončit – ale neskončil. O jejím zatčení totiž dali vědět novému pastorovi ve městě s tím, že by se proti autobusové dopravě měl zorganizovat bojkot. Druhý den se sešli vůdci černošských komunit, celou akci naplánovali, o víkendu natiskli letáky a ze svých kazatelen vyzvali černošské obyvatelstvo, aby v pondělí ráno bojkotovalo městskou dopravu. U bílých obyvatel města tím pochopitelně vyvolali spíš pobavení než strach, tím spíš, že se původně mělo jednat o jednodenní akci, do které se mělo zapojit podle odhadů duchovních asi 60 % černošských obyvatel. Stalo se ovšem něco nečekaného a zjevně i neplánovaného: do bojkotu se zapojilo 99 % černochů, namísto jednoho dne trval 381 dní, téměř zruinoval autobusový systém a vyústil v to, že v roce 1956 americký Nejvyšší soud prohlásil montgomeryský segregovaný autobusový systém za nezákonný.

Odvážný čin *Rosy Parksové* i následný bojkot, od kterých letos uplyne 60 let a které se postupně právem dostaly do amerických učebnic, jsou ovšem významné ještě z jiného důvodu. Vtáhly do centra dění mladého baptistického kazatele *Martina Luthera Kinga jr.*, který se stal nejprve hlavním mluvčím protestujících a posléze i jedním z nejzřetelnějších vůdců bojkotu. Platil za obratného rétora, nicméně jeho hlavní vklad do základů protestního hnutí byl ještě jiný, což dobře vykresluje tato příhoda: v průběhu protestů vybuchla v jeho domě bomba a tisíce černochů chtělo vtrhnout do ulic, *King* je ovšem přesvědčil, aby svůj hněv přetavili do nenásilného protestu. Podobně jako před lety *Máhátmá Gándhí*, s jehož učením se *King* setkal během studií teologie, i on vyzýval k tzv. „pasivnímu odporu“. Neměl tím na mysli odpor pasivní či bezzubý, ale takový, který vzdoruje jinak než použitím násilí. Jeho pasivita či neagresivita spočívá v tom, že se bez použití fyzického násilí snaží protivníka všemožně přesvědčit o tom, že se mylí. Přitom jeho cílem není protivníka porazit nebo dokonce ponížit, ale získat jeho porozumění či dokonce sympatie. Akce typu bojkotů a demonstrací jsou pak jen prostředkem, jak v druhém vzbudit pocit studu a apelovat na jeho svědomí. Konečným cílem nenásilného protestu pak není porazit lidi, kteří se dopouští násilí, ale systém, který je k tomu dovedl a o jehož změnu protestující usilují. Mnohdy se navíc ukazuje, že ti, kteří násilí páchají, jsou sami jen obětí jiného násilí a že by reforma stávajícího systému osvobodila skupiny na obou stranách barikády.

Dokázat čelit násilí jinak než jeho oplácením v sobě podle *Kinga* má zvláštní moc proměňovat toho, kdo ho praktikuje. Pomáhá mu objevit svoji vlastní důstojnost a překonat strach: „*Když černochovi naleznou odvalu ke svobodě, čelí psům, puškám, obuškům i požárním hadicím zcela nebojácně. Bělochovi se svými psy, puškami, obuškami a hadicemi pak vidí, že černochovi – jemuž tradičně říkali „chlupče“ – se stal mužem.*“ Autobusový bojkot v Montgomery tak nejen pomohl odstranit tamní segregaci ve veřejné dopravě, ale také mohl pomoci řadě černochů nalézt sebedůvěru a umožnil vyniknout a vyrůst mladému *Kingovi*, který se ve svých 27 letech stal

vůdčí postavou celoamerického černošského hnutí za občanská práva. Boykot z Montgomery, jakkoli se jednalo v zásadě o první významnou *Kingovu* akci, výstižně představuje základní principy *Kingovy* práce, které se s nezdolnou vytrvalostí věnoval dalších 13 let a která se nakonec stala důvodem, proč byl – podobně jako *Robert Kennedy* a o pět let dřív i *J. F. Kennedy* – v roce 1968 zavražděn.

Kniha *Odkaz naděje*, která je souborem nejvýznamnějších *Kingových* projevů a článků z let 1956 až 1969, je pozoruhodným vhledem do *Kingovy* osobnosti i celého černošského hnutí, které bylo po mnoho let s jeho osobností pevně spojeno. *King* ve svých textech popisuje jednotlivé kampaně, pojmenovává rasové, sociální i národnostní nespravedlnosti v Americe i jinde ve světě, popisuje širší myšlenkové zakotvení černošského hnutí i jeho vztah k celosvětovému dění a sní o budoucnosti, kde rasa nehraje žádnou roli. *King* se ukazuje nejen jako špičkový aktivista, který pomohl během deseti let zaktivizovat a sjednotit černošské obyvatelstvo do té míry, že prostřednictvím pečlivě naplánovaných a disciplinovaně odvedených akcí dokázalo přitáhnout pozornost k řadě diskriminačních opatření a řadu z nich také následně odstranit. Ve svých textech se ukazuje také jako inspirativní intelektuál a poctivě uvažující politický filosof, který dokázal černošskému hnutí za občanská práva vtisknout podobný přesah jako *Jan Patočka* či *Václav Havel* hnutí Chartistů (které ovšem čítalo pár stovek a nikoli pár milionů následovníků).

Jelikož tato recenze míří na stránky právníckého časopisu, sluší se ozřejmit, proč by se s *Kingovým* dílem měli seznamovat právníci. I když *King* vystudoval teologii a působil jako kazatel, s právem se celý život potýkal, a to dvojím způsobem. Na jedné straně ho na sobě a svých blízkých cítil jako „nástroj utlačovatele“, protože rasová segregace na Jihu Spojených států fungovala právě na základě konkrétních právních předpisů či soudních rozhodnutí. Jeho boj za faktické zrovnoprávnění amerických černochů vedený na stránkách novin, v ulicích i soudních místnostech proto téměř vždy mířil proti konkrétním právním pravidlům, která považoval za nespravedlivá. Na straně druhé se *King* nicméně o právo neustále opíral – jeho projevy jsou plné odkazů zejména na americkou ústavu, Deklaraci nezávislosti, rozhodnutí amerického Nejvyššího soudu i konkrétní soudní nařízení. Prostředí Spojených států amerických se svojí ústavou a soustavou zejména federálních orgánů mu jeho boj pochopitelně umožňovalo, protože u nich mohl hledat a postupně i nacházet zastání. Nebojoval s diktátorem utrženým ze řetězu ústavních a právních garancí, ale s aparátem nejbohatší země planety, která ráda sebe sama viděla jako baštu demokracie, a tudíž bylo možné apelovat na její svědomí.

To bylo ale zhruba vše, v čem mu americká společnost práci usnadnila – tj. nechala ho pracovat. Složitější byl jeho úkol naopak proto, že Amerika, pyšná na své hodnoty a způsob života, velmi citlivě reagovala na to, že si ji někdo opovázil kritizovat – což *King* nejen že dělal, ale navíc si vůbec nebral servítky: „*problém rasových predsudků zůstává největším morálním dilematem Ameriky. Silně ovlivňuje náš národ v duševním i společenském smyslu... to, jak si [s ním] ... poradíme, spoluurčí naši morální vyspělost jako jednotlivců, naši kulturní vyspělost jako subkontinentu, naši politickou vyspělost jako národa i naši prestiž coby vedoucí síly ve svobodném světě. ... Za pokračující útlak černošského obyvatelstva by Amerika zaplatila vlastní destrukci.*“

Mnozí *Kingovi* vyčítali, že některé zákony zpochybňuje, zatímco jiných se naopak dovolává. Jeho odpověď zněla, že se řídí zákony spravedlivými, ale cítí morální povinnost protestovat proti zákonům nespravedlivým. Jelikož otázka respektu k právu a jeho dodržování má zásadní význam pro každý právní řád, nabízí se zde blíže představit *Kingův* pohled. *King* – věrný svému povolání kazatele – tvrdí, že spravedlivý zákon je ten, který povznáší lidskou osobnost a je v souladu se zákonem morálním a Božím. Je si nicméně vědom toho, že ne každého toto

vysvětlení uspokojí, a tak pokračuje: nespravedlivý zákon degraduje lidskou osobnost, podobně jako segregace dává jedné straně falešný pocit nadřazenosti a druhé falešný pocit méněcennosti. Dále pak nespravedlivý zákon zavádí pravidla, která ukládá většina menšine, ale pro ni samotnou neplatí, tj. uzakoňuje nerovnost. Současně je to zákon, na jehož tvorbě se menšina nemohla nijak podílet (např. proto, že jí bylo znemožněno se registrovat k volbám a tím pádem ovlivnit složení zákonodárného sboru, který pravidla přijímá). Naproti tomu spravedlivým zákonem se většina sama chce řídit, a menšině ho ukládá proto, že ho považuje za „uzákoněný zdravý rozum“. Člověk, jenž porušuje zákon, který je podle jeho svědomí nespravedlivý, a je ochoten za to jít do vězení, vyjadřuje podle *Kinga* k právu nejvyšší úctu. Naproti tomu mnozí zastánci segregace úmyslně ignorovali některé zákony či soudní rozhodnutí, aby za každou cenu zabránili jejímu odstranění. Na závěr pak přichází i s kritikou právního pozitivismu, když dodává, že „*nesmíme zapomínat, že všechno, co Hitler dělal v Německu, bylo „legální“*“. *Jsem však přesvědčen, že kdybych tehdy zastával stejné postoje jako dnes, veřejně bych pomáhal svým židovským bratrům v Německu.*“

Kingovy texty lze pochopitelně číst jako historické svědectví o půl století starých třenicích na druhé straně světa, které se navíc už do jisté míry podařilo překonat: řada Afroameričanů přeci dokázala naplnit svůj americký sen a dostat se mezi elitu americké společnosti, což nejzřetelněji ztělesňuje prezident *Barack Obama*. Inspirativnost *Kingových* projevů ovšem spočívá v tom, že – téměř proti čtenářově vůli – promlouvají i k současným problémům dnešní Evropy. Stačí si na místě černochoů představit (nejen české) Romy a osud dlouhodobě utiskované, ekonomicky slabé, málo vzdělané a nesebevědomé menšiny rázem ožije.

Co z toho vyvodit? Na jedné straně můžeme s odkazem na *Kingovu* zkušenost přepokládat, že dokud si Romové rovné postavení sami nevybojují, nebudou ho mít – přitom americká zkušenost ukazuje, že doba, jak dlouho se faktická realizace práv dané menšiny může odkládat, je prakticky nekonečná (např. za rok 1963 dokázalo sjednocené hnutí amerických černochoů i díky *Kingovi* prosadit víc požadavků, než kdykoli předtím po roce 1865). Může tedy pokračovat čekání na romského *Kinga*. Z pohledu většiny a zejména těch jejich příslušníků, kterým jejich postavení ve společnosti propůjčuje větší vliv na směr společenského dění, dává nicméně smysl předcházet hromadění napětí „těch ponížených“ – protože to jinak vybuchne. S opakovanými výbuchy mají zkušenosti nejen Spojené státy (a nedávné nepokoje v Baltimoru a Fergusonu ukazují, že rasové napětí představuje stále významný problém), ale i Francie a Velká Británie, přičemž není příliš podstatné, že se jedná o neromské menšiny. Rozumná politika se snaží problémům předcházet a nikoli vyčkávat na jejich eskalaci, nebo je dokonce přizívat.

Nahromaděné napětí je naopak ošemetnou zbraní v rukou menšin hlásících se o svá práva a přispívá k jejich radikalizaci. Žádná společnost přitom nemá jistotu, že se do čela probouzející se menšiny postaví mírumilovný *King* a přesvědčí tisíce frustrovaných lidí, že mají svůj vztek přetavit do nenásilného odporu. Vždy se spíš najdou lidé volající po násilném řešení, s čímž měl ostatně svoji zkušenost i *King*, v jehož době k násilnému boji vyzýval např. *Malcolm X*. Fakt, že černoši v šedesátých letech naslouchali víc *Kingovi* než *Macolmovi X*, jen podtrhuje velikost *Kinga* a vyspělost tehdejšího černošského hnutí. Díky knize *Odkaz naděje*, která je trochu překvapivě vůbec první ucelený výběr z *Kingova* díla v češtině, máme dnes skvělou příležitost blíže nahlédnout do inspirativního světa *Martina Luthera Kinga*.

Michal Urban*

* JUDr. Mgr. Michal Urban, Ph.D., Právnická fakulta Univerzity Karlovy v Praze. E-mail: urbanm@prf.cuni.cz. Tato recenze vznikla v rámci programu *Vědy o společnosti, politice a médiích ve výzvách doby* (PRVOUK 17), řešeném na Právnické fakultě Univerzity Karlovy v Praze.